

КОХАН ВЕРОНІКА ПАВЛІВНА

кандидат юридичних наук, старший дослідник, виконуюча обов'язки завідувача відділу правового регулювання структурно-технологічного та регіонального інноваційного розвитку Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0002-3129-9266

УДК [342.951:351.851]:351.851](477)(4-6ЄС)
DOI 10.37772/2518-1718-2023-3(43)-5

МОБІЛЬНІСТЬ ДОСЛІДНИКІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

У статті проаналізоване явище мобільності дослідників в Європейському Союзі та Україні, наводяться наукові та законодавчі визначення терміну «академічна мобільність». Прослідковано історію розвитку академічної мобільності у Європейському Союзі, яка нерозривно пов'язана із Болонським процесом – освітнім європейським рухом із взаємовизнання європейських документів про вищу освіту та створення Єдиного простору вищої освіти. Зазначено, що цей рух починався з метою забезпечення свободи мобільності учасників вищої освіти, передусім, студентів і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, але з часом охопив собою і дослідників, наголошуючи на важливості академічної мобільності цієї категорії суб'єктів наукової діяльності.

У статті надана характеристика правового регулювання мобільності дослідників в Україні та Європейському Союзі. Зокрема, зазначено про застосування та значення принципу академічної мобільності під час регламентації трудових відносин дослідників у Європейському Союзі. Надана порівняльна характеристика видів і форм академічної мобільності в Європейському Союзі і Україні, під час аналізу яких автор дійшов висновку, що на теренах Європейського Союзу та в Україні є як однакові види і форми мобільності дослідників, так і відмінні. У статті досліджено проблеми, з якими стикаються науковці, які приймають участь у програмах академічної мобільності. Основними проблемами названі брак фінансування досліджень та брак вільних вакансій (у Європейському Союзі), недостатність фінансування, мовна проблема і відтік мізків (в Україні).

Зроблено висновок, що мобільність дослідників в Європейському Союзі – поширене явище, що заохочується науково-інноваційною політикою Європейського Союзу, зокрема, академічна мобільність є одним із пріоритетів розвитку Єдиного дослідницького простору (ERA). Автором зазначено, що в Україні діє оновлене законодавство, яким регламентується академічна мобільність українських вчених, але феномен мобільності дослідників потребує державної підтримки, оскільки в державі існує проблема «відтоку мізків» – коли науковці виїжджають до країн Європейського Союзу або інших розвинених країн в пошуках кращої долі і не повертаються.

Ключові слова: академічна мобільність, мобільність дослідників, види мобільності дослідників, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Можливість переїхати до іншої країни задля розвитку дослідницької кар'єри завжди приваблювала вчених. Для окремого дослідника міжнародна мобільність – це шанс вдосконалити свої вміння і навички, працювати у знаних у всьому світі дослідницьких центрах і установах, бути залученим до сучасних наукових проєктів, а також досягти успіхів у науковій кар'єрі. Для світової науки тимчасова інтелектуальна міграція науковців теж має велике значення, оскільки сприяє усуненню неоднорідності розвитку наукових сфер різ-

них країн, і певним чином вирішує проблему «відтоку фахівців» з країн, що характеризуються нижчим рівнем дослідницької системи. Хоча в науковій літературі існує думка, що за певних обставин академічний «відтік мізків» навпаки може посилити глобальну наукову нерівність. Це стосується передусім країн, що розвиваються, оскільки мобільність науковців підриває науковий потенціал таких країн [1].

Відмітимо, що з 2022 року були внесені зміни до законодавства України, яке регламентує право на

Статтю підготовлено в межах фундаментальної теми «Правові механізми нової науково-дослідницької інфраструктури» № 0121U113768, 2023 р.

академічну мобільність, зокрема, розширено перелік учасників академічної мобільності – відтепер дія Порядку реалізації права на академічну мобільність (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579) [2] поширюється не лише на заклади вищої освіти і наукові установи, але й на заклади фахової передвищої освіти та частково – на заклади професійної (професійно-технічної) освіти. Крім того, розширено форми та види академічної мобільності її суб'єктів, порядок оформлення договорів про академічну мобільність тощо.

У Європейському Союзі (далі – ЄС) проблема тика мобільності дослідників – термін, застосовуваний у законодавстві ЄС на рівні з академічною мобільністю – також є актуальною. Наприклад, у рішенні Ради Європейського Союзу 2021/764 про заснування останньої програми «Горизонт Європа» визначено, що «дослідники мають отримувати широкую підтримку у поверненні до країни проживання, як в межах Європейського Союзу, так і за його межами, якщо це виправдано здійснюваними ними дослідженнями» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиріччя європейськими організаціями було здійснено кілька досліджень проблем мобільності дослідників для Європейської комісії. Приміром, у 2021 році було опубліковано вже четвертий звіт триваючого дослідження – MORE4 study: Support data collection and analysis concerning mobility patterns and career paths of researchers [4].

Мобільність науковців Європейського союзу, проблеми їх рекрутингу, кар'єрного зростання є предметом вивчення фонду Marie Skłodowska-Curie Actions (далі – MSCA) – це програма Європейського Союзу з фінансування докторської освіти та постдокторської підготовки дослідників, що входить до Horizon Europe [5]. У 2022 році MSCA презентував звіт «Study on mobility flows of researchers in the context of the Marie Skłodowska-Curie Actions: analysis and recommendations towards a more balanced brain circulation across the European Research Area, Final Report [6], в якому ґрунтовно досліджені структура та фактори і причини мобільності дослідників в межах MSCA, а також надані рекомендації щодо досягнення балансу інтелектуальної міграції вчених у Європейському Союзі.

Серед іноземних науковців питаннями мобільності дослідників цікавилися Franzoni, C., Scellato, G. і Stephan, P. [7], Fernández-Zubieta, A., Lawson, C., та Geuna, A. [8], Janger, J. Та Nowotny, K. [9], Giovanni Abramo, Ciriaco Andrea D'Angelo, Flavia Di Costa [10]. Українські вчені досліджували, в основному, академічну мобільність студентів закладів вищої освіти у контексті інновацій сучасної вищої фахової освіти. Можна виокремити праці Бондар Г.О.

[11], Магдюк О.В., Рогульської О.О. [12], Падалки Г. [13], Сіліванової І.А. [14], Василенка О.В. [15].

З огляду на викладене, існує потреба у дослідженні феномену мобільності дослідників в Європі та Україні і вивчення досвіду країн-членів Європейського Союзу з регламентації мобільності дослідників.

Мета статті – проаналізувати явище мобільності дослідників в Європейському Союзі та Україні, порівняти види і форми академічної мобільності, визначити проблеми, з якими стикаються науковці під час інтелектуальної міграції.

Виклад основного матеріалу. У працях європейських вчених академічну мобільність пропонують розглядати як невід'ємну частину глобальної наукової системи, в якій мобільність дослідників є не лише рушійним чинником передачі знань, але й наслідком міжнаціональних та міжінституційних відмінностей у можливостях для здійснення наукових досліджень високого рівня [16]. Міжнародна мобільність – це переміщення науковців між дослідницькими організаціями, розташованими в різних країнах світу [17].

Є й інший підхід до розуміння цього явища, за якого мобільність дослідників розглядають через трансфер знань, при цьому ключовим питанням є методи ідентифікації передачі знань – ними запропоновано вважати бібліометричні способи – співавторство, цитування і використання лексичних термінів в анотаціях публікацій [17].

У Європейському Союзі поштовхом до розвитку мобільності студентів, а згодом і дослідників був Болонський процес – правовий рух, спрямований на інтернаціоналізацію вищої освіти і науки, який розпочався із підписанням Болонської декларації 1999 року [18]. Варто зазначити, що інтернаціоналізація навчальних програм у європейській вищій освіті тривала задовго до Болонського процесу. Але підписання Болонської декларації у 1999 році осучаснило і масштабувало увесь процес, оскільки з цього часу метою цього руху стало створення Європейського Простору Вищої освіти, що підтверджувалося у низці інших документів Болонського процесу – Празькому комюніке «До зони європейської вищої освіти» 2001 р. [19], Львівському комюніке 2009 р. «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у наступному десятиріччі» [20], Будапештсько-Віденській декларації 2010 р. [21], Паризькому Комюніке 2018 р. [22] та інших документах.

Аналіз документів Болонського процесу свідчить, що цей рух починався з метою забезпечення свободи мобільності учасників вищої освіти, передусім, студентів і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, але з часом охопив собою і дослідників, наголошуючи на важливості академічної мобільності цієї категорії суб'єктів наукової діяльності.

Паралельно із розвитком Європейського простору вищої освіти у Європейському Союзі приділялася увага регламентації трудових відносин дослідників, зокрема, у 2005 році були прийняті Європейська хартія дослідників та Кодекс працевлаштування дослідників [23], які встановили принципи і вимоги до прав і обов'язків дослідників та роботодавців та/або спонсорів (наукових організацій, які фінансують) дослідників. У цих документах є положення щодо мобільності дослідників, зокрема:

всі форми мобільності повинні заохочуватися як частина комплексної кадрової політики у сфері досліджень і розробок на національному, регіональному та інституційному рівнях;

цінність усіх форм мобільності повинна бути повністю визнана в системах оцінювання кар'єри та кар'єрного просування дослідників, таким чином гарантуючи, що досвід мобільності сприяє їхньому професійному розвитку;

розробка послідовної політики кар'єри та мобільності для дослідників до та з Європейського Союзу з урахуванням ситуації в країнах і регіонах Європи, що розвиваються, щоб нарощування дослідницького потенціалу ЄС не відбувалося за рахунок менш розвинених країн або регіонів Європейського Союзу [23].

У Європейській хартії дослідників також закріплено принцип «цінності мобільності», згідно з яким роботодавці (спонсори) зобов'язані усвідомлювати цінність географічної, міжгалузевої, міждисциплінарної і віртуальної мобільності, а також цінність мобільності між публічним і приватним сектором, і розглядати мобільність як важливий інструмент збагачення наукових знань і професійного розвитку на будь-якій стадії дослідницької кар'єри [23].

Визнання досвіду мобільності, отриманого дослідником, визначено обов'язковим для роботодавця (спонсору) у Кодексі працевлаштування дослідників. Зазначається, що будь-який досвід мобільності – вір-

туальною, міжгалузевою або іншою, а також перебування науковця в іншій державі чи організації визнається як цінний внесок у професійний розвиток дослідника [23].

У законодавстві України академічну мобільність визначено як можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами (п.2 ст.1 Закону України «Про вищу освіту») [24]. Схоже визначення академічної мобільності надане у Законі України «Про фахову передвищу освіту» [25] (п.1 ч.1 ст. 1): академічна мобільність у фаховій передвищій освіті – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити дослідницьку (мистецьку, спортивну) діяльність в іншому закладі освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Згідно з Порядком реалізації права на академічну мобільність [2] в Україні учасниками академічної мобільності можуть бути:

здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, докторанти денної форми навчання, які беруть участь у програмі академічної мобільності в іноземному або іншому українському закладі освіти (науковій установі);

працівники за основним місцем роботи українських закладів фахової передвищої, вищої освіти (наукової установи), які беруть участь у програмі академічної мобільності в іноземному або іншому українському закладі освіти (науковій установі);

студенти і викладачі іноземних закладів освіти, які беруть участь у програмі академічної мобільності в певному українському закладі освіти (науковій установі).

Порівнюючи види і форми мобільності дослідників, що існують у ЄС та Україні, виокремимо основні положення щодо них у таблиці нижче.

Види мобільності дослідників	
Європейський Союз	Україна
<p>1. На етапі здобуття ступеня PhD:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мобільність для здобуття ступеня PhD: мобільність з метою здобуття ступеня PhD в країні, відмінній від країни громадянства та країни отримання ступеня магістра; • мобільність під час навчання в аспірантурі: мобільність тривалістю три місяці або більше під час навчання в аспірантурі, при цьому продовжуючи здобувати ступінь доктора філософії в країні, в якій дослідник розпочав здобуття ступеня доктора філософії (незалежно від громадянства дослідника). <p>2. Мобільність дослідників після здобуття ступеня PhD.</p>	<p>За місцем її реалізації:</p> <ul style="list-style-type: none"> • внутрішня – навчання, виконання програми академічної мобільності українським учасником в іншому українському закладі освіти (науковій установі), відмінному від місця постійного роботи; • міжнародна – навчання, виконання програми академічної мобільності українським учасником в іноземному закладі освіти або іноземного учасника - в українському закладі освіти (науковій установі); <p>2. За способом реалізації:</p> <ul style="list-style-type: none"> • очна – фізичне переміщення дослідника до закладу-партнера; • дистанційна – інтерактивна взаємодія учасника академічної мобільності, що забезпечується використанням відповідних інформаційно-комунікаційних технологій; • змішана – передбачає очно-дистанційну участь учасника академічної мобільності.

Форми мобільності дослідників	
<ul style="list-style-type: none"> • Короткострокова (участь у конференціях, семінарах, візитах) і довгострокова мобільність (від трьох місяців); • міжнародне співробітництво (як із вченими з країн-членів ЄС, так і вченими з країн, що не входять до ЄС); • віртуальна мобільність; • міждисциплінарна мобільність та співробітництво (охоплює собою переміщення до іншої дисципліни в науковій установі, де працює дослідник; переміщення до іншої дисципліни в межах іншої наукової установи; переміщення до іншої дисципліни в межах неакадемічного сектору). • міжсекторальна мобільність – переміщення дослідників з публічного сектору (урядові і громадські організації) у приватний (великі компанії, малі і середні підприємства) і навпаки. 	<ul style="list-style-type: none"> • Участь у програмах кредитної академічної мобільності учасників академічної мобільності, які здобувають освітньо-науковий ступінь доктора філософії/доктора мистецтва; • участь у спільних освітніх та/або наукових проектах (діяльність у складі тимчасової проектної групи, утвореної на певний строк для реалізації мети та виконання завдань певного освітнього або наукового проекту за рахунок гранту, наданого закладам-партнерам); • викладання; • стажування; • наукове дослідження; • наукове стажування; • мовне стажування; • підвищення кваліфікації; • інші форми (участь у семінарах, конференціях, виступи та публікації в межах певної спеціальності/галузі знань тощо), що не суперечать законодавству.

Таблиця 1 – Види і форми мобільності дослідників у Європейському Союзі і Україні

Складено за джерелами [2; 4]

Аналізуючи питання видів і форм академічної мобільності в ЄС і Україні, можна дійти висновку, що на теренах Європейського Союзу та в Україні є як однакові види і форми мобільності дослідників, так і відмінні. Наприклад, віртуальна форма академічної мобільності в державах ЄС корелює дистанційній формі мобільності вчених в Україні. Інший приклад – законодавчо встановленою формою академічної мобільності в нашій державі є участь українських дослідників у семінарах, конференціях, їх виступи, тоді як в ЄС ця форма має назву короткострокової мобільності. Водночас у Європейському Союзі розвинуті міждисциплінарна і міжсекторальна мобільність вчених, які не передбачені українським законодавством, тоді як в Україні академічна мобільність може бути також у формі мовного стажування, підвищення кваліфікації, викладання, про що не йдеться у праві ЄС.

Інтелектуальна міграція науковців у її різноманітних видах і формах може бути викликом для дослідників, оскільки крім позитивних характеристик, як-от, набуття нового професійного досвіду, розвитку міжнародних контактів, просування у посаді, можливості працювати з провідними вченими світу, під час реалізації програми мобільності науковці можуть стикатися з низкою проблем.

Як засвідчило останнє дослідження стану академічної мобільності у ЄС MORE4 study: Support data collection and analysis concerning mobility patterns and career paths of researchers [4, с. 9], двома найбільшими бар'єрами мобільності дослідників були і залишаються брак фінансування досліджень та брак вільних вакансій у науковій сфері. Неможливість знайти

джерела фінансування для здійснених досліджень і складнощі у пошуку роботи, яка підходить, – основні фактори, які впливають на розвиток академічної мобільності у Європейському Союзі. Іншими важливими чинниками, що впливають на рішення науковців щодо мобільності, є імміграційні правила приймаючої країни та механізм переведення пенсій, але зазначені обставини, на відміну від попередніх, не є вирішальними для науковців [4, с. 9].

На академічну мобільність в ЄС впливають також системні недоліки європейської науково-інноваційної політики, серед яких [4, с. 45]: недостатній рівень фінансування науки та інновацій; неоднорідність розвитку національних дослідницьких систем; брак стимулів для розвитку знань, трансферу технологій та відкритої науки; відмінності в оплаті праці та можливостях наукової кар'єри у різних країнах ЄС; неналежні умови праці та зменшення кількості постійних робочих місць; недостатньо прозоре працевлаштування, яке не ґрунтується на заслугах дослідника; нехтування важливістю мереж наукової співпраці; складність отримання грантів на фінансування досліджень.

Незважаючи на певні недоліки дослідницької системи, у Європейському Союзі діє велика кількість програм мобільності науковців, пропонує європейськими університетами, науковими центрами [26; 27] або дослідницькими інфраструктурами [28].

Щодо України погодимося у тому, що брак фінансування досліджень, як за рахунок державного бюджету, так і за рахунок грантів міжнародних, громадських організацій, також є основною причиною непопулярності академічної мобільності серед

українських дослідників. Іншою проблемою серед українських вчених, що впливає на їхню мобільність, особливо, серед дослідників зрілого віку, є мовний бар'єр – незнання іноземної мови на рівні, достатньому для спілкування і здійснення досліджень закордоном. Цікаво, що про важливість мовної проблеми серед науковців України свідчить наявність в законодавстві такої форми академічної мобільності, як мовне стажування [2]. Крім того, для нашої держави характерною є проблема відтоку фахівців за кордон, коли дослідники, які виїхали за міжнародними програмами академічної діяльності, не повертаються до країни резидентства через брак гідної роботи і гідної оплати праці у дослідницькій сфері України.

Отже, в Україні варто популяризувати академічну мобільність дослідників можливо шляхом надання більших гарантій реалізації права на академічну мобільність, ніж вже передбачених законодавством. Нині науковцям пропонують наступні гарантії: збереження посади за основним місцем роботи на строк до 2-х років, оплата праці за основним місцем роботи в розмірі середньої заробітної плати відповідно до законодавства – до 6-ти місяців (пункт 16 Порядку реалізації права на академічну мобільність, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579) [2].

Висновки. Мобільність дослідників в Європейському Союзі – поширене явище, що заохочується науково-інноваційною політикою ЄС, зокрема, академічна мобільність є одним із пріоритетів розвитку Єдиного дослідницького простору (ERA), визначеним як у Дорожній карті ERA на 2015-2020 роки [29], так і у Програмі політики ERA на 2022-2024 [30]. В Україні діє оновлене законодавство, яким регламентується академічна мобільність українських вчених, але явище мобільності дослідників потребує державної підтримки, оскільки в державі існує проблема «відтоку мізків» – коли науковці виїжджають до країн ЄС або інших розвинених країн в пошуках кращої долі і не повертаються.

Необхідно розробити комплекс державних заходів, спрямованих на розвиток академічної мобільності в Україні і вирішення проблеми «відтоку мізків»: передбачити стимули і гарантії академічної мобільності; забезпечити належні умови праці і гідну оплату праці у науковій і науково-технічній діяльності; забезпечити прозорість участі у програмах академічної мобільності; запровадити механізм стимулювання вивчення науковцями іноземних мов задля вирішення мовної проблеми. Ці та інші заходи матимуть наслідком популяризацію явища академічної мобільності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Czaika M., Orazbayev S. The globalisation of scientific mobility, 1970–2014. *Applied Geography*. 2018. Volume 96, pp. 1–10. URL: <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2018.04.017>.
2. Порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>.
3. Council Decision (EU) 2021/764 of 10 May 2021 establishing the Specific Programme implementing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation and repealing Decision 2013/743/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021D0764>.
4. MORE4 study: Support data collection and analysis concerning mobility patterns and career paths of researchers. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. doi: 10.2777/645537.
5. Marie Skłodowska-Curie Actions. Developing talents, advancing research. An official website of the European Union. URL: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/>.
6. Study on mobility flows of researchers in the context of the Marie Skłodowska-Curie Actions: analysis and recommendations towards a more balanced brain circulation across the European Research Area, Final Report. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. doi:10.2766/401134.
7. Franzoni, C., Scellato, G. & Stephan, P. (2012). Foreign-born scientists: mobility patterns for 16 countries. *Nature Biotechnology*, 30(12), 1250-1253.
8. Fernández-Zubieta, A., Lawson, C., & Geuna, A. What Do We Know of the Mobility of Research Scientists and Impact on Scientific Production. In A. Geuna (Ed.), *Global Mobility of Research Scientists: The Economics of Who Goes Where and Why*. 2015. (pp. 1-33). Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801396-0.00001-6>.
9. Janger, J. & Nowotny, K. Job choice in academia. *Research Policy*. 2016. No. 45(8). pp. 1672–1683.
10. Abramo G., D'Angelo C. A., Costa F. D. The effect of academic mobility on research performance: The case of Italy. *Quantitative Science Studies*. 2022. No. 3 (2). Pp. 345–362. DOI: https://doi.org/10.1162/qss_a_00192.
11. Бондар, Г. (2022). Академічна мобільність у контексті інновацій сучасної вищої професійної освіти. Scientific Collection «InterConf+». 2022. №18(95). С. 226–232. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2022.022>.

12. Магдюк О. В., Рогульська О. О. Особливості мобільності як професійно значущої особистої якості студентів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 207. С. 221–225. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-221-225>.
13. Падалка Г. Академічна мобільність в умовах воєнного стану. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 2 (46). С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.2.21>.
14. Селіванова І. М. Законодавча підтримка академічної мобільності студентів в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. 111–118.
15. Василенко О. В. Глобалізація, академічна мобільність та інтернаціоналізація вищої освіти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 106–109. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.106.
16. Louise A. Moving People and Knowledge: Scientific Mobility in the European Union1. *International Migration*. 2005. No. 43. pp. 99–131. DOI: 10.1111/j.1468-2435.2005.00343.x.
17. Aman V. Transfer of knowledge through international scientific mobility: Introduction of a network-based bibliometric approach to study different knowledge types. *Quantitative Science Studies*. 2020. No. 1 (2). pp. 565–581. doi: https://doi.org/10.1162/qss_a_00028.
18. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19 червня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text.
19. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001. Towards the European Higher Education Area. URL: <https://www.encre-educ.org/ENCoRE-documents/prague.pdf>.
20. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. URL: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf.
21. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area March 12, 2010. URL: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf.
22. Paris Communiqué. Paris, May 25th 2018. URL: <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/A05-EHEA-Paris-Communique.pdf>.
23. Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers. (2005/251/EC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/251/oj>.
24. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
25. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>.
26. The ELISE mobility program. URL: <https://ellis.eu/mobility-programs>.
27. ECIU University Researcher Mobility Fund. URL: <https://www.eciu.eu/for-university-staff/researchers-mobility-fund>.
28. Core Facility Fellowships. Supporting training for staff of core facilities, funding international exchanges. URL: <https://www.embo.org/funding/fellowships-grants-and-career-support/core-facility-fellowships/>.
29. European Union. European Research Area (ERA) Roadmap 2015-2020. European Union. European Research Area and Innovation Committee. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1208-2015-INIT/en/pdf>.
30. European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022-2024. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/files/european-research-area-policy-agenda-2022-2024_en.

REFERENCES

1. Czaika, M. & Orazbayev, S. (2018). The globalisation of scientific mobility, 1970–2014. *Applied Geography*, 96, 1–10. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2018.04.017>.
2. Procedure for realizing the right to academic mobility: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, No. 579 (2015, August 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
3. Council Decision (EU) 2021/764 of 10 May 2021 establishing the Specific Programme implementing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation and repealing Decision 2013/743/EU. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021D0764>.
4. MORE4 study: Support data collection and analysis concerning mobility patterns and career paths of researchers. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. doi: 10.2777/645537.
5. Marie Skłodowska-Curie Actions. Developing talents, advancing research. An official website of the European Union. Retrieved from: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/>.

6. Study on mobility flows of researchers in the context of the Marie Skłodowska-Curie Actions: analysis and recommendations towards a more balanced brain circulation across the European Research Area, Final Report. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. doi:10.2766/401134.
7. Franzoni, C., Scellato, G. & Stephan, P. (2012). Foreign-born scientists: mobility patterns for 16 countries. *Nature Biotechnology*, 30(12), 1250–1253.
8. Fernández-Zubieta, A., Lawson, C., & Geuna, A. What Do We Know of the Mobility of Research Scientists and Impact on Scientific Production. In A. Geuna (Ed.), *Global Mobility of Research Scientists: The Economics of Who Goes Where and Why*. 2015. pp. 1-33. Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801396-0.00001-6>.
9. Janger, J. & Nowotny, K. Job choice in academia. *Research Policy*. 2016. No. 45(8). pp. 1672–1683.
10. Abramo G., D'Angelo C. A. & Costa F. D. The effect of academic mobility on research performance: The case of Italy. *Quantitative Science Studies*. 2022. No. 3 (2). Pp. 345–362. DOI: https://doi.org/10.1162/qss_a_00192.
11. Bondar, H. (2022). Academic mobility in the context of innovations in modern higher professional education. Scientific Collection «InterConf+», 18(95), 226–232. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2022.022> [in Ukrainian].
12. Mahdiuk, O.V., Rohulska, O.O. (2022). Features of mobility as a professionally significant personal quality of students. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky*, (207), 221–225. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-221-225> [in Ukrainian].
13. Padalka, H. (2022). Academic mobility in the conditions of martial law. *Knowledge, Education, Law, Management*, 2 (46), 139–146. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.2.21> [in Ukrainian].
14. Selivanova, I.M. (2017). Legislative support for academic mobility of students in Ukraine. *Ukrainskyi pedagogichnyi zhurnal*, 4, 111-118 [in Ukrainian].
15. Vasylenko, O.V. (2018). Globalization, academic mobility and internationalization of higher education. Investments: practice and experience. № 24. С. 106–109. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.106 [in Ukrainian].
16. Louise, A. (2005). Moving People and Knowledge: Scientific Mobility in the European Union1. *International Migration*, 43, 99–131. DOI: 10.1111/j.1468-2435.2005.00343.x.
17. Aman, V. (2020). Transfer of knowledge through international scientific mobility: Introduction of a network-based bibliometric approach to study different knowledge types. *Quantitative Science Studies*, 1 (2), 565–581. DOI: https://doi.org/10.1162/qss_a_00028.
18. Joint declaration of the ministers of education of Europe «European space in the field of higher education». Bologna (1999, June 19). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text [in Ukrainian].
19. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001. Towards the European Higher Education Area. Retrieved from: <https://www.encre-educ.org/ENCoRE-documents/prague.pdf>.
20. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. Retrieved from: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf.
21. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area March 12, 2010. Retrieved from: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf.
22. Paris Communiqué. Paris, May 25th 2018. Retrieved from: <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/A05-EHEA-Paris-Communique.pdf>.
23. Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers. (2005/251/EC). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/251/oj>.
24. On higher education: Law of Ukraine, No. 1556-VII (2014, 1 July 7). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
25. On professional preliminary higher education: Law of Ukraine, No. 2745-VIII (2019, June 6). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> [in Ukrainian].
26. The ELISE mobility program. Retrieved from: <https://ellis.eu/mobility-programs>.
27. ECIU University Researcher Mobility Fund. Retrieved from: <https://www.eciu.eu/for-university-staff/researchers-mobility-fund>.
28. Core Facility Fellowships. Supporting training for staff of core facilities, funding international exchanges. Retrieved from: <https://www.embo.org/funding/fellowships-grants-and-career-support/core-facility-fellowships/>.
29. European Union. European Research Area (ERA) Roadmap 2015-2020. European Union. European Research Area and Innovation Committee. Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1208-2015-INIT/en/pdf>.

30. European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022-2024. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2022. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/files/european-research-area-policy-agenda-2022-2024_en.

KOKHAN VERONIKA

PhD in Law, Senior Researcher, acting Head of the scientific Department of of legal regulation of structural, technological and regional innovation development of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

MOBILITY OF RESEARCHERS IN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE

Problem setting. The opportunity to move to another country to develop a research career has always attracted scientists. For an individual researcher, international mobility is a chance to improve their skills, work in world-renowned research centers and institutions, be involved in modern research projects, and achieve success in their scientific career. Temporary intellectual migration of scientists is also of great importance for global science, as it helps to eliminate the heterogeneity of the development of scientific fields in different countries and, to some extent, solves the problem of «brain drain» from countries with a lower level of research system.

Analysis of recent researches and publications. Franzoni, C., Scellato, G. and Stephan, P., Fernández-Zubieta, A., Lawson, C., and Geuna, A., Janger, J. and Nowotny, K., Giovanni Abramo, Ciriaco Andrea D’Angelo, Flavia Di Costa have studied the issues of research mobility. Ukrainian scholars have mainly studied the academic mobility of students of higher education institutions in the context of innovations in modern higher professional education. The works of Bondar H.O., Magdyuk O.V., Rogulska O.O., Padalka G., Silivanova I.A., Vasylenko O.V. can be distinguished. Considering this, there is a need to study the phenomenon of researcher mobility in Europe and Ukraine and to study the experience of the European Union member states in regulating researcher mobility.

Purpose of the research is to analyze the phenomenon of research mobility in the European Union and Ukraine, to compare the types and forms of academic mobility, to identify the problems faced by researchers during intellectual migration.

Article’s main body. The author studies the history of academic mobility in the European Union, which is inextricably linked to the Bologna Process - the European educational movement for the mutual recognition of European higher education documents and the creation of the Higher Education Area. It is noted that this movement began with the aim of ensuring freedom of mobility of participants in higher education, primarily students and academic staff of higher education institutions, but eventually included researchers, emphasizing the importance of academic mobility of this category of subjects of scientific activity.

The article describes the legal regulation of researcher mobility in Ukraine and the European Union. In particular, the author notes the application and significance of the principle of academic mobility in the regulation of labor relations of researchers in the European Union. The author provides a comparative characterization of the types and forms of academic mobility in the European Union and Ukraine, and in the course of analyzing them the author concludes that there are both similar types and forms of researcher mobility in the European Union and Ukraine, and different ones. The article examines the problems faced by researchers participating in academic mobility programs. The main problems are lack of research funding and lack of vacancies (in the European Union), insufficient funding, language problems and brain drain (in Ukraine).

Conclusions and prospects for the development. Mobility of researchers in the European Union is a widespread phenomenon encouraged by the EU’s research and innovation policy, in particular, academic mobility is one of the priorities for the development of the European Research Area (ERA). The author notes that Ukraine has updated legislation regulating the academic mobility of Ukrainian scientists, but the phenomenon of research mobility requires state support, since the country has a problem of «brain drain» - when scientists leave for the European Union or other developed countries in search of a better life and do not return

Key words: academic mobility, research mobility, types of academic mobility, European Union.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Кохан В. П. Мобільність дослідників у Європейському Союзі та Україні. *Право та інновації*. 2023. № 3 (43). С. 31–38.